

At være europæer i Orienten indebærer *altid*, at éns bevidsthed er adskilt fra og ikke er ligestillet med omgivelserne (Said 2002: 189)

Anaruk og Odarpi – ædle vilde børn i et eskimoisk frilandsmuseum. En behandling af eskimoeksotisme i polsk litteratur¹

Nedenstående læsning er dedikeret til problematikken med den tekstuelle eksotisering af de grønlandske inuitter i de to mest kendte polske literære værker, som beskæftiger sig tematisk med Grønland og dets indbyggere: *Anaruk - drengen fra Grønland* (Anaruk chłopiec z Grenlandii, 1937) samt *Odarpi – Egigwas søn* (Odarpi syn Egigwy, 1949). Den første af de nævnte tekster er skrevet af forfatteren, journalisten og den opdagelsesrejsende, Czesław Centkiewicz (1904-1996), *Odarpi – Egigwas søn* er derimod skrevet af ham sammen med hans kone, Alina (1907-1993). Disse tekster er oftest klassificeret som børne- eller ungdomslitteratur, og de hører til pensummet i henholdsvis 3. og 5. klasse i den polske grundskole. Sammen med de øvrige, ikke særligt talrige, positioner i polsk litteratur, som er dedikeret til inuitterne, har de i allerhøjeste grad haft indflydelse på hvordan polakker opfatter Grønland og dets indbyggere.

Begge værker viser det hårde liv i de arktiske dele af Grønland. Formen er tilnærmet rejsereportage-genren, og præsenterer verden fra et påtaget perspektiv af en lille dreng, hvilket nærmer læseren til den daglige virkelighed for inuitter. De centrale figurer i begge tekster, Anaruk og Odarpi, tvinges til at klare sig alene i en hård kamp med det righoldige udbud af farlige situationer, som den nådeløse arktiske natur præsenterer, og hvor hovedpersonernes overlevelsessevne gang efter gang stilles på en hård prøve.

Udgangspunktet for mine teoretiske overvejelser er en postkolonial repræsentationsanalyse, idenfor hvis rammer jeg anvender begrebet ”eskimoeksotisme”, første gang anvendt af den danske litteratur- og minoritetsforsker Kirsten Thisted. (Thisted 2006) Formålet med min artikel er at gå ind i en dialog med begge tekster, og anvise de nye måder at læse dem på, som tilbydes af den postkoloniale teori.

Eksotisering som projekt

---

¹ Nærværende tekst er en forkortet og bearbejdet version af min polsksprogede artikel med titlen ”Anaruk i Odarpi – szlachetne dzikie dzieci w eskimoskim skansenie. Z problematyki egzotyżacji eskimoskiej w polskiej literaturze”, som blev udgivet i 2011. (Lubowicka 2011) Teksten er oversat af Michael Hardenfelt og Agata Lubowicka.

I sin artikel om eksotisering i klassiske værker indenfor dansk litteraturhistorie peger Erik Svendsen på, at det græske ord *eksotikós* betyder det udenlandske, dvs. noget, der er udenfor. (Svendsen 2006: 23) Denne ubestemte anbringelse medfører, at det eksotiske for os både bliver interessant og ubehageligt. Svendsen hævder samtidigt, at det eksotiske gennem sin ”indbyggede afstand” bliver en tilstand, som vi lettere erkender, netop fordi vi, når vi befinder os i et fremmed miljø, aktiverer en slags ”mental-kulturelt forsvar”, som i vores øjne formindsker det eksotiske fænomen. (Svendsen 2006: 23) I en fortsættelse af dette spor møder vi i forordet til 3. nummer af temaserien *KULT* begrebet ”det eksotiske”, forstået som ”en måde at anskue andre på” – gerne fra en æstetisk vinkel - og en fiksering på det, som er overfladisk i anderledesheden. (Christiansen et al. 2006: 5) Takket være dette kan man frigøre en anderledeshed for dens potentielle farlighed og kanalisere den over i en underholdningsværdi, der ikke truer nogen som helst. En sådan forståelse af det eksotiske bliver et ”ideologisk magtmiddel” for imperialismen, som kan betegnes som ”en oversættelse af andre kulturer til definerbare elementer i den koloniale kulturs forståelsesramme”. (Christiansen et al. 2006: 5) Det eksotiske er derfor et bevidst eller ubevidst mål for den vestlige verden for at fastholde ”den anden” i hans eksotiske form. Om at gøre det eksotiske familiært i imperialismens navn skriver Edward W. Said i det banebrydende værk *Orientalisme*:

Noget klart fremmed eller fjernt opnår af den ene eller anden grund status som noget meget velkendt. Der er en tendens til, at man ophører med at vurdere genstande som enten fuldstændig nye eller fuldstændig velkendte. En ny mellemkategori opstår, der gør det muligt at se nye genstande, der ses for første gang, som versioner af en allerede kendt genstand. Formålet med en sådan kategori er i bund og grund ikke at modtage ny information, men at kontrollere det, som synes at udgøre en trussel mod et etableret syn på disse genstande. [...] Orienten som helhed svinger derfor mellem Vestens foragt for det kendte og dens pludselige følelse af fascination eller frygt for det nye. (Said 2002: 86)

Som Said påpeger, er der sammenhæng mellem imperialismen og eksotisme og derfor er det en af de vigtigste opgaver for den postkoloniale litteraturkritik at ”af-eksotisere” det eksotiske i den koloniale litteratur. En sådan proces beskrives af Peter Barry i et uddrag om postkoloniale litteraturkritikere i *Beginning Theory-An introduction to literary and cultural theory* (1995):

They reject the claims to universalism made on behalf of canonical Western literature and seek how to show its limitations of outlook, especially its general inability to empathize across boundaries of cultural and ethnic difference. They examine the representation of other cultures in literature as a way of achieving this end. [...] They foreground questions of cultural difference and diversity and examine

their treatment in relevant literary works. (Barry 1995: 198)

De polske (vestlige) opdagelsesrejsende Alina og Czesław Centkiewiczowie

Alina og Czesław Centkiewicz er særdeles kendte figurer inden for polsk litteratur. Czesław Centkiewicz er født i Warszawa i 1904, han gennemførte sine studier i Belgien, og efter at han kom tilbage til Polen var han i mange år ansat ved det polske Meteorologiske Institut. I 1932 blev han leder af den første polske polarekspedition til Bjørneøen, hvor ekspeditionens deltagere opholdt sig på i 13 måneder. Under opholdet beskrev Czesław Centkiewicz i breve til sin senere hustru, Alina, sine personlige erfaringer i forbindelse med nærkontakt med det fremmede område. Disse notater udgør begyndelsen på det, som skulle blive hans første bog tilegnet det Fjerne Nord, *Vindenes og tågernes ø* (*Wyspa mgieł i wichrów*, 1934). Czesław Centkiewicz ophørte ikke med at udføre sit arbejde som meteorolog, og samtidigt med dette kastede han sig over at skrive bøger, hvis primære tema drejede sig om de polare egne. I 1939 indgik han ægteskab med Alina, cand. jur. fra Universitetet i Grenoble i Frankrig. Czesław Centkiewicz og konen skrev i fællesskab en lang række titler, blandt andet den af mig analyserede supplerende lekture for grundskolens 5 klasse, *Odarpi – Egigwas søn*.

På trods af, at Polen efter Anden Verdenskrig kom under sovjetisk styre og blev således en del af den kommunistiske Østblok, anser jeg Alina og Czesław Centkiewicz som repræsentanter for den vestlige verden og dennes værdier. Førkrigstids udenlandske uddannelse, arbejde i et internationalt miljø, rejser til klodens fjerneste afkroge, videnskabelige undersøgelser samt litterære ambitioner, hvis formål er at opnå tekstuel herredømme over de beskrevne "andre", gør dem til typiske repræsentanter for vestlige opdagelsesrejsende. Nærværende læsning af værkerne *Anaruk – drengen fra Grønland* samt *Odarpi – Egigwas søn* styres af ønsket om at begive sig „på jagt” efter det eksotiske forstået som en tekstuel praksis, og at vise, at polakkerne, ligesom andre (vest)europæere, betragter verden fra en ophøjet position. På grundlag af analysen af det eksotiske i begge tekster agter jeg at følge, hvorledes den selvforståelse, der var fælles for vesterlændinge, krystalliserede sig hos dem, der til egne formål og i deres eget billede konstruerede et forenklet og reduceret billede af fremmede kulturer og byttede en sammensat og detaljerig virkelighed ud med overfladiske stereotyper.

Anaruk – drengen fra Grønland

Værket, som er skrevet i 1937, er indtil i dag pensum for folkeskolens 3. klasse. Stilistisk

læner det sig op ad novellegenren eller det kan eventuelt karakteriseres som korte fortællinger i reportageform. Der er tale om en af forfatterens første litterære tekster, som handler om polarområderne. Fortællingens hovedperson er en 12-årig grønlander ved navn Anaruk, en førende skikkelse ikke kun blandt sine jævnaldrende, men én, som der bliver lyttet til også af de ældre drenge samt af de som regel egensindige hunde. Vi kender ikke det nøjagtige tidspunkt for værkets handling, og det vides heller ikke, hvor i Grønland Anaruks familie har deres sommerlejr, som de forlader samtidigt med vinterens komme. Værkets formidler er en subjektiv 1. persons fortæller og der fortælles ud fra en polsk (vesterlandsk) opdagelsesrejsendes perspektiv. Hver gang der dog tales om Anaruks tapre bedrifter, bliver fortælleren alvidende, og fortællingen skifter til 3. person med anvendelse af påtaget indirekte tale, dvs. lige som i *Odarpi – Egigwas søn*, set fra hovedpersonens perspektiv. Værket slutter med, at den vestlige opdagelsesrejsende, der kun er på midlertidigt besøg i Grønland, rejser væk, og han vil med fortællingens afsluttende ord ”altid længes efter dette smukke land”. (Centkiewicz 2008: 47)

Den stereotype konstruktion af „eskimoen” i Danmark og i Polen

I sin omfangsrige analyse med titlen *En anden verden - forestillinger om inuit. Repræsentation og selv-repræsentation af inuit i nyere tid* påviser Lill Rastad Bjørst, at polarforskning siden slutningen af det 19. århundrede har været et område med umådelig videnskabelig betydning for den danske forskning i samfund og kultur, „og på mange måder er den det stadig”. (Bjørst 2005: 24) Danske forskere har internationalt været førende indenfor grønlandsforskning, både indenfor naturvidenskab og indenfor de humanistiske videnskaber. Det var høj grad takket være Grønlands tidligere status som dansk koloni, hvor prominente indbyggere i Kongeriget Danmark - modsat forskere fra andre lande - ikke havde større problemer med at opnå tilladelser til at gennemføre forskning i felten. De hensyn forklarer i høj grad mine talrige henvisninger til resultaterne af danske grønlandsforskere arbejde, samt de kilder, der er udgivet på dansk. Samtidigt anser jeg det for vigtigt at påpege, at selv om man ikke altid kan omsætte de dansk-grønlandske relationer til de polsk-grønlandske, så vil jeg bestemt hævde, at der eksisterer en vis skematisk måde at tænke på, når det drejer sig om ”andre” (herunder også grønlandere). En sådan tænkemåde er fælles for de fleste indbyggere i Vesten, herunder også polakker, selv om de både kulturelt og geografisk ligger længere fra Grønland end danskerne.

I modsætning til den danske skriftræditiion, er ”eskimoen” ikke en etableret skikkelse i den polske litteraturtræditiion. Nogle enkelte polske forfattere, som behandler grønlandsrelaterede

emner og landets indbyggere, blandt disse de vigtigste Alina og Czesław Centkiewicz, indskriver sig imidlertid nøjagtigt i den samme diskurs som de fleste danske forfattere. Man finder her stereotype konstruktioner, som fastslår forskellige uimodsigelige sandheder om grønlænderne. Såvel i *Anaruk - drengen fra Grønland* som i *Odarpi – Egigwas søn* læser man for eksempel om ”eskimoerne”, ”Grønlands indbyggere” eller ”eskimoen” med følgende verbum i præsens:

At skaffe sig føde er et spørgsmål om liv og død for Grønlands indbyggere. Jagten på havdyr, som eskimoerne gør det i de yderste kanter af Grønland, er hverken enkelt eller ufarligt. Om sommeren sejler de ud på havet i deres kajakker. De ligner ikke på nogen måde vores. [...] Til togterne klæder eskimoen sig i en særlig læderkofte [...]. Her lærer alle fra barnsben af jage fra kajak. (Centkiewicz 2008: 7-8)

En essentialistisk forståelse af den grønlandske virkelighed sætter det vestlige menneske i stand til at gøre det lettere at fatte ukendte ting. Det er derfor nemt og uproblematisk for ham at tale om ”alle eskimoer” eller ”Grønlands indbyggere”, som en fastlagt, defineret helhed, og drage sine konklusioner ved at bruge verber i præsens². Den viden, som man modtager, er givet i fuldstændig isolation fra den historiske og kulturelle kontekst, og de nævnte handlinger bliver pålagt alle gruppens medlemmer. Medens polske børn går i skole og lærer sig at læse og skrive, må ethvert barn i Grønland beherske evnen til at jage fra kajak, eftersom det for dem er nødvendigt for overlevelsen. Den vestlige observatør identificerer sig med det, som han selv ikke er, og skaber dermed et forenklet billede af verden og dens ”andre” indbyggere³.

---

² Den såkaldte „etnografiske nutid”, som ifølge antropologen Johannes Fabian benægter det beskrevne/ iagttagne objekts subjektivitet. (Fabian 1983: 80)

³ Den i den citerede passage tydelige synonymisering af termerne ”grønlænder” og ”eskimo” er typisk for tiden, hvor værket opstod. I selve Grønland eksisterer der fra de ældste tider en tradition for at identificere sig med området/regionen, hvor man bor, dvs. hver gruppe/ hvert folk, som tidligere er blevet betegnet ”eskimoer” i Vesten, bærer sit eget navn. (Bjørst 2005: 8) Af den grund vil jeg i nærværende tekst konsekvent anvende terminen grønlændere, når jeg refererer til de af ægteparret Centkiewicz omtalte indbyggere i Grønland. Fællesbetegnelsen ”eskimo” eller ”eskimoisk” anvender jeg derimod udelukkende i forhold til de almindeligt herskende stereotype forestillinger vedrørende karakter og fysiske træk hos de arktiske indbyggere i første halvdel af det 20. århundrede.

Wilfred Glud "Stauning som landsfader", 1939 ⁴

Naturens frie børn

Indtil begyndelsen af det forrige århundrede var det blandt antropologer, som fx Hans Peder Steensby (1875-1920), almindeligt at klassificere grønlandere som tilhørende det nederste trin i menneskets udviklingshistorie. (Høiris 1989: 61) Disse synspunkter ændredes imidlertid i betydeligt omfang på grund af den litterære produktion, som blev frembragt af polarforskeren Knud Rasmussen (1879-1933). Rasmussen kom til verden i en dansk-grønlandsk familie, og præsenterede i sine mange populærvidenskabelige værker det traditionelle grønlandske samfund som frie, og "rigtige" mennesker. Med sine populære skaberevner og internationale berømmelse var Knud Rasmussen i betydeligt omfang medvirkende til, at man begyndte at betragte grønlanderne som naturens frie børn, hvilket medførte, at de i stedet for blive udsat for racisme, blev genstand for "de voksnes" (dvs. danskernes) overbærenhed. (Høiris 1989: 62)

Denne opfattelse af grønlandere udtrykkes klart af det berømte billede "Stauning som landsfader" malet af Wilfred Glud. Maleriet forestiller Danmarks daværende statsminister, Thorvald Stauning (1873-1942), forevigt i rollen som den socialdemokratiske landsfader. På den milde faders knæ sidder alle kæledægge: den lille grønlandske dreng. I 1939, hvor billedet opstod, førte Danmark – som en "venlig" kolonimagt – en politik, som gik ud på at beskytte Grønland mod den omgivende verden. Grønlandere som et folk var nemlig ikke

---

⁴ Billedet er offentliggjort efter tilladelse fra Arbejdermuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

tilstrækkeligt voksne til at kunne lege med andre⁵. Metaforen med barnet, foreviget på Gluds billede, giver på fremragende vis en øjenvidneberetning til problemets kerne, som ligger i den lange tradition for, hvordan Grønlands indbyggere opfattes af danskere, som i et vist omfang også er blevet overtaget af resten af den vestlige verden. Målet med denne infantilisering af ikke-vestlige ”andre” er ifølge antropologen Johannes Fabian at henvise dem til en plads i fortiden og dermed at legitimere vores egen dominans over dem⁶.

I ægteparret Centkiewicz’ tekster er begge titelfigurer og samtidigt hovedpersonerne repræsenteret af børn. Vi har hver gang at gøre med en række (positive!) karaktertræk, som i fortællerens forestillingsverden er repræsentative for hele det eskimoiske folk. Anaruk og Odarpi er figurer, som personificerer det bedste i grønlænderne; vi beundrer styrken, vitaliteten og drengenes opfindsomhed, og herudover deres mod, ubøjelighed og beslutsomhed i kampen med deres evige fjender, som findes i naturens kræfter.

De forsigtige eskimoer dækker de smeltede steder med frisk sne, og hvis det ikke hjælper, bygger de en ny snehytte. Byggematerialer mangler der ikke, den leveres jo af hundreder af tusinder af kilometer ismark, som befinder sig overalt. Selv om det – som Anaruk lærte mig - ikke er al slags sne, der egner sig til at bygge snehuse af. (Centkiewicz 2008: 25)

I det citerede fragment springer forbindelsen mellem det indledende subjekt ”de forsigtige eskimoer” og den afsluttende præcisering ”som Anaruk lærte mig” i øjnene. Overgangen mellem en generaliserende påstand, som refererer til alle Grønlands indbyggere, til figuren Anaruk, som er en levende illustration af den omtalte grønlandske forsigtighed, fremstiller en tekstuel ligning mellem almenheden og det barnlige individ. En lignende teknik er anvendt adskillige steder i *Odarpi - Egigwas søn*:

Odarpi kigger utålmodigt efter foråret. Gang på gang kigger han indstændigt mod himlen, og venter at fugleflokkene flyver forbi. Fugle er en velsignelse for eskimoer. Af let fugleskind laves jakker, som fores med dun til indendørs brug, og først ovenpå det skindovertøj af pels til udendørs brug. (Centkiewicz 1985: 93).

Odarpi kigger efter foråret, eftersom det for *alle* eskimoer er en velsignelse. På samme måde glæder han sig over den kajak, han får, for det er et stykke udstyr, der er bydende nødvendigt for *alle* indbyggere på denne geografiske breddegrad. Hans mor arbejder derimod hårdt, ”for i eskimoens hjem mangler der ikke arbejde til kvinderne”. (Centkiewicz 1985: 8) Individernes

---

⁵ ”Man gør jo dog Børn en daarlig Tjeneste ved for tidlig at behandle dem som voksne” – skrev lægen TH. N. Krabbe i 1911 i en artikel vedrørende Grønlands fremtid. (Høiris 1989: 61).

⁶ Fabian kalder denne praksis en ”allokron strategi”. (Fabian 1983: 32)

opførsel og karaktertræk er følgelig bestemt af deres etniske tilhørsforhold. På den måde udgør Odarpi og Anaruk kun figurtyper, som er karakteriseret ved et antal faste træk, som fx behændighed, tålmodighed og udholdenhed, og som er repræsentative for alle grønlanderne. Ved det, at man betjener sig af en figurtype i form af en lille dreng, projiceres hans barnlige træk over på alle de øvrige medlemmer af samfundet.

Eskimoernes tænkemåde er i begge tekster fremstillet som børns – deres tanker mangler kontinuitet, i stedet for flakker de og koncentrerer sig hele tiden om nye indtryk. Det tydeliggøres af understregningen af eskimoernes manglende evne til at tælle:

Kun ganske få eskimoer, de specielt begavede for regnskab, kan tælle til mere end tyve. De tager da et andet menneskes hænder og fødder til hjælp. Og således for eksempel: niogtredive er – ”den fjerde tå på den anden fod på det andet menneske”. (Centkiewicz 2008: 26-27)

Så er det vist lettere at jage en sæl end at tælle sit forråd! Det er for eskimoerne en af de tungeste beskæftigelser. De kan ikke lide regnskab, og de kan ikke finde ud af det. (Centkiewicz 1985: 106).

Eskimoen egner sig ikke til arbejde, hvor der skal udføres tankehandlinger, eftersom naturens søn må forblive i frihed. Han er legemliggørelsen af den positive eksotisme, men hans barnlige forsvarsløshed gør ham til et nemt offer for bedragere, eftersom ”tillid og gæstfrihed desværre hyppigt bliver misbrugt af købmænd og handlende, som sejler hertil på skibe og på en uværdig måde udnytter de naive og lettroende eskimoer”. (Centkiewicz 2008: 15) Derfor ser man, at Anaruks fader, Tugto, efter at han er blevet snydt af hvalfangere, stiller et spørgsmål til fortælleren, på en måde, som var han et barn, der i sit bekymringsløse liv endnu ikke har oplevet ondskab: ”Fortæl mig, hvorfor snød kaptajnen mig? Havde jeg gjort ham noget ondt?” (Centkiewicz 2008: 33)

Odarpi - Egigwas søn

Bogen *Odarpi - Egigwas søn* er skrevet af Czesław Centkiewicz i fællesskab med hans hustru, Alina, i 1949. Det er et værk inspireret af *Anaruk - drengen fra Grønland*, og samtidigt en særdeles udvidet og supplerende version. Dens handling finder sted fra den ene til den anden polarnat, og rytmen fastlægges af årstidernes gang, der gør det muligt at jage efter for denne periode på året karakteristiske jagtdyr. For læserens øjne oprulles, hvordan Odarpi, fra hvis synspunkt 3.personsfortællingen fortælles, opnår stadig nye evner og bliver en rigtig jæger.

Den nøjagtige tid for handlingen er ukendt; der nævnes kun en enkelt dato, som gives af fortælleren, der forklarer Egigwas ord om at „her døde der en masse hvide mennesker for

lang tid siden". (Centkiewicz 1985: 78) Vi får at vide, at det drejer sig om Adolphus Greelys (1844-1935) ekspedition, som sejlede ud fra Amerika i 1881; denne bemærkning sætter autenticiteten af den angiveligt grønlandske fortæller i et mistænkeligt lys.

Værkets handling er mere veludbygget i forhold til handlingen i *Anaruk - drengen fra Grønland* og indeholder en større mængde detaljerede informationer vedrørende grønlandernes dagligdag. Den direkte sammenligning med det europæiske samfund er i tydelig grad reduceret, og de sammenligninger, man kan finde i værket, stiller den vestlige kultur i et negativt lys. Denne kritik er imidlertid, som vi snart skal blive overbevist om, endnu et udtryk for den rene egoistiske kraft i den europæiske bevidsthed.

Et eskimoisk vokskabinet

Når man ser de billeder, som tilhører det danske Arktiske Instituts samling⁷, lavet i Vest- og Nordgrønland i den periode, hvor Knud Rasmussen var mest aktiv, bliver man slået af det faktum, at de ikke har meget til fælles med den mystiske verden af åndemanere og hedenske polareskimoer indsvøbt i dyreskind, som den berømte polarforsker beskrev. Selv om det ikke nødvendigvis eksisterer i europæernes kollektive bevidsthed, er det et almindeligt anerkendt faktum, at Vest- og Nordgrønland, hvor koloniseringen påbegyndtes i år 1721, allerede på tidspunktet for den store Thule-ekspeditioner kunne være stolte af deres skoler, hospitaler, præsteseminarium som uddannede grønlandere, og indbyggerne var i overvejende grad klædt i europæisk tøj, boede i huse og var i stand til at læse og skrive på deres eget sprog⁸. "De ædle vilde" fra Rasmussens litterære værker var allerede på det tidspunkt, hvor disse første gang blev udgivet, et uomtvisteligt relikv fra fortiden. Hans bøgers usædvanlige popularitet var med

til at fastholde billedet af den eksotiske eskimo, som til den dag i dag fungerer i den vestlige verdens kollektive bevidsthed: et ægte, frit naturbarn, iført klæder lavet af dyreskind⁹.

Allerede på første side af fortællingen *Anaruk – drengen fra Grønland* ses udtryk for eksotisering, da Anaruk og hans yngste bror med vantro rører ved fortællerens uldswear. I deres forestillingsverden syr man nemlig udelukkende tøj af dyreskind.

---

⁷ <http://arktiskebilleder.dk>

⁸ Den første grønlandske avis udkommer 21. oktober 1855, første bog i 1857, første landsdækkende avis udgives fra 1861, i 1921 oprettes telegrafforbindelse, første filmforestilling finder sted i 1921, fra 1926 er det muligt at høre radio (Kleist Pedersen 2003: 7-8).

⁹ Uden at retfærdiggøre Rasmussen skal det dog klart understreges, at han var født og opvokset i Vestgrønland, og således fremragende forstod de grønlandske realia. "Eskimoer" kaldte han kun dem, der boede længst mod nord i Arktis, mens personer, som boede i de af Danmark i det 18. århundrede koloniserede områder, for Rasmussen fortsat var "grønlandere".

- Hvordan ser det dyr ud, som har sådan en pels? - spurgte Anaruk.

Jeg forklarede ham med store vanskeligheder, hvordan man laver materialet. Han forestillede sig ikke at man kunne bære tøj der var lavet af noget andet end skind. Han gav Nukun besked på at dreje rundt i alle vinkler, og han viste mig, hvordan hans bukser var syet af skind fra en hvid bjørn, blusen af sælskind, og sko af blødt skind fra et ungt rensdyr. (Centkiewicz 2008: 5)

Efter denne tydelige anskueliggørelse af forskellen mellem "os" og de uciviliserede "dem", følger yderligere forklaringer om, hvordan Grønlands indbyggere er klædt på om vinteren:

Så går Grønlands indbyggere, som der findes omkring 20.000 af ved kysterne på denne verdens største ø, indhyllet i pels. Man kan dårligt se deres næser. Selv babyer omvikles af skind. Mødre bærer ikke børnene i hænderne, men i store lommer, som er syet fast til ryggen på tøjet. (Centkiewicz 2008: 5-6)

I ovenstående fragment får vi altså at vide, at *alle* grønlandere går i pels af dyreskind; for det første, fordi det som ingen anden beklædning kan sikre dem varmen, og også fordi – hvilket illustreres i det citerede fragment i begyndelsen – de ikke kender andre former for beklædning...

Den vigtigste forskel mellem begge teksterne understreges i beskrivelsesmetoderne. I *Odarpi – Egigwas søn* er historien fortalt med større agtpågivenhed, hvilket allerede ses i bogens indledende sætninger. De fortæller om, at Odarpi kom til verden "blandt Grønlands snemarker, på en boplads, som ligger længst muligt mod nord". (Centkiewicz 1985: 5) Der mangler her generaliserende påstande om "alle indbyggerne i Grønland" eller om "eskimoerne"; læseren følger en lille drengs historie, og sammen med ham de andre beboere på den lille, nordlige boplads.

I de to værker har vi at gøre med to forskellige måder at anvende eksotisering på. I *Anaruk – drengen fra Grønland* ses den tydeligt anskueliggjorte binære opposition mellem "os" og "de andre", hvorimod der i *Odarpi – Egigwas søn* kommer en praksis til orde, som Susanne Regener kalder "taksidermi". Det er et ord af græsk oprindelse som betyder "formning af hud og betegner den måde, hvorpå døde dyrekroppe konserveres". (Regener 2005: 45) I en række vestlige lande har der nemlig eksisteret en tradition med at præsentere fremmede, oftest uddøende, kulturer med anvendelse af voksfigurer i en tro gengivelse af deres naturlige miljø. Denne tradition har mange ting til fælles med de førnævnte Fabianske "allokrone strategier" anvendt i den antropologiske litteratur, som på lignende vis fastholder "de andre" som tilhørende en fjern fortid – i forhold til den vestlige nutid.

I begge værker fremstilles grønlanderne på en idealiseret måde, hvilket fastholder deres

fremmedhed og tilbageståenhed i forhold til polsk kultur. Specielt i *Odarpi – Egigwas søn* forekommer grønlandernes repræsentation at være fastfrosset, eller snarere - konserveret. Det er det ideelle billede af ”den anden”, eskimoen, som helt fra begyndelsen af den danske kolonisering af Grønland blev dannet og senere mangfoldiggjort både i dokumentariske og i fiktive fremstillinger. De i *Anaruk* og *Odarpi* præsenterede personer minder med andre ord om døde, udstoppede kroppe, som vi kan betragte og medfører en opfattelse af Grønlands indbyggere som værende på et lavere stadium i civilisationens udvikling.

Uendelig forskellige

Susanne Dybbroe hævder, at danskerne, når de karakteriserer Grønland og grønlanderne, ofte koncentrerer sig om kontraster, dvs. på det som er forskelligt fra danskheden. Hun tilføjer at disse forskelle ”omsættes [...] til en kulturel praksis, hvorigennem vi og de tildeles forskellige roller – alt sammen inden for vores forestillinger“. (Dybbroe 1989: 150) I *Odarpi – Egigwas søs* genfinder vi mange passager, som vidner om tilstedeværelsen af sådanne kulturelle praksisser. Det perspektiv, som fortællingen anvender i bogen, er vendt om i forhold til fortællersituationen i *Anaruk - drengen fra Grønland*. Tilflyttere, der ikke kommer fra den grønlandske virkelighed og dennes værdier, ses som ”fremmede” og deres liv og handlemåde i de almindelige eskimoers øjne er fuldstændigt uforståelige. I grønlandernes og fortællerens beretninger fremkommer betegnelsen ”hvide mennesker”, som yderligere tydeliggør den binære opdeling i ”os” – redelige eskimoer og ”de andre” – griske, hvide slyngler. (Centkiewicz 1985: 52) Fortælleren i *Odarpi – Egigwas søn* kommer imidlertid til at afsløre sin virkelige identitet – det viser sig, at han i virkeligheden er tæt beslægtet med de af ham foragtede ”fremmede”, for selv om han beundrer de eksotiske ”andre”, så kender han ikke fuldt ud deres sædvaner, og han undrer sig til tider over deres livsstil og mentalitet. (Centkiewicz 1985: 63)

En tydelig binær opposition mellem ”os” og ”dem” kommer til orde i *Anaruk - drengen fra Grønland*, da fortælleren fremkommer med sine synspunkter med hensyn til karakteren af grønlandernes eskimoiskhed, understøttet af hans egen erfarings autoritet. Fra læsningen af værket fremgår det, at den største kulturelle distance for europæeren ligger i den mad, som grønlanderne indtager. At beskrive ”den anden“ gennem hans kost fremhæver forskellen mellem ham og den talende og antyder både fysisk og mental afstand; det kan også forstås som en måde at nedgøre ”den anden” på. (Friedman 1981: 27) Tydeligst vises denne praksis i en passage fra *Anaruk*, som på ordet ”Grønland” kan citeres af næsten enhver elev i den polske grundskole:

Da jeg løb hen til kysten for at skylle hænderne efter denne underholdning var Anaruk tydeligt overrasket over min handling.

-Hvorfor gjorde du det? – spurgte han. Han tog min sæbe i hænderne, duftede til den, og... begyndte at spise den. I første omgang følte jeg, det var morsomt.

-Hvad ler du af?! – råbte han. – Det er jo særdeles velsmagende, så meget fedt i det! Han spiste det hele, og han blev ikke engang syg, men da jeg gav ham et stykke chokolade, fordi jeg troede, at jeg derved ville gøre drengen en stor glæde, lugtede han blot til den, og smed den omgående væk.

-Det lugter så ækelt – sagde han med fortrukket ansigt for at retfærdiggøre sig... (Centkiewicz 2008: 17)

Fremhævelsen af Anaruks indtagelse af et stykke sæbe, dvs. den af Anthony Pagden kaldte ”forkerte ernæring” [*improper food*] (Pagden 1982: 87), bidrager utvivlsomt til den ovenævnte nedgørelse af ”den anden”. Fiksering på fortællinger baseret på forskelle, som er udvalgt blandt mange andre under hensyntagen til deres særlige besynderlighed, holder os tilbage fra at forstå den pågældende kultur og samfund på baggrund af disses virkelige indhold og ved hjælp af *positive* begreber. Distancen forstærkes yderligere af den tydelige fremhævelse af forskellene mellem Grønland og den rejsendes fædreland: ”En gang ønskede jeg ikke at spise et stort stykke stadig varm marv fra en friskfanget sæl, så jeg forklarede, at vi i Polen ikke putter frisk spæk i munden, men de nægtede at tro mig.” (Centkiewicz 2008: 15-16) Ved at sætte lighedstegn mellem marv og spæk fra en sæl afsløres fortælleren som én, der i virkeligheden ikke har noget stort kendskab til de grønlandske spisevaner. Men det forhindrer ham imidlertid ikke i at komme med stærkt bedømmende og eksotiserende udtalelser om en kultur, han åbenbart ikke helt forstår.

Fortællerens mangel på forståelse viser sig også i de passager i *Anaruk - drengen fra Grønland*, hvor man ikke mener, at grønlænderne er i stand til at fatte, at folk kan leve på en anden måde end de selv:

Da jeg viste ham et fotografi af Warszawas gader lo han først, bagefter spurgte han vantro:

- Du laver sjov med mig! Alle de mennesker kan da ikke bo sammen – hvorfra skulle de få så meget kød at spise?

Jeg forklarede ham det så godt jeg kunne, men jeg ved ikke om det lykkedes mig at overbevise ham. (Centkiewicz 2008: 7)

Det er åbenlyst, at normen for fortælleren er de sæder og skikke, han har medbragt hjemmefra. I stedet for at ville lære den grønlandske kultur bedre at kende, bliver han ved med at undre sig over, at andre kan handle og tænke anderledes, inden for rammerne af andre

referencesystemer. Derfor fremstilles Anaruk som et ”typisk” naturmenneske, hvis ”primitive” hjerne ikke er i stand til at forholde sig til andet, end de umiddelbare omgivelser. Især i *Anaruk – drengen fra Grønland* bruges der nogle tydelige metoder for ikke kun ”eksotisere” Grønland og grønlænderne, men også at ”hjemliggøre” den eksotiske virkelighed. Som sagt, undrer bogens fortæller sig ustandselig over alt, og han søger tit at forklare den fremmede virkelighed på en sådan måde, at de erfaringer, der er forbundet med den, bliver forståelige for interesserede, som ikke besidder nogen viden om Grønland. For at gentage Edward W. Saids tidligere citerede ord, takket være anvendelsen af ”en mellemkategori”, dvs. ”noget klart fremmed eller fjernt opnår af den ene eller anden grund status som noget meget velkendt”. (Said 2002: 86) Derfor er vilde rensdyr hos Centkiewicz „næsten ligesom vores hjorte” (Centkiewicz 2008: 12), eskimoernes underholdning, som går ud på at smide folk op i luften ved hjælp af sammensyede skind, ”hedder hos os ‘żabka’”, og når de sparker til hvalros-kranier, er det i henhold til fortælleren simpelthen ”fodbold”. (Centkiewicz 2008: 16) *Anaruk - drengen fra Grønlands* fortæller er fanget i sine egne importerede kategorier og forestillinger. Følgelig ignorerer han totalt de træk ved den grønlandske virkelighed, som kunne pege på, at den indeholder langt flere ikke entydige elementer og ting, som adskiller sig fra hinanden, end den verden, som han præsenterer.

Konklusion

Den gennemførte læsning af værkerne *Anaruk - drengen fra Grønland* og *Odarpi - Egigwas søsn* peger på eksistensen af en tekstuel praksis kaldt ”eskimoisk eksotisme”. Edward W. Said viser, hvordan orientalisterne ikke blot konstruerer Orienten som et videnskabeligt *topos*, men også producerer bevidstheden om, hvad det betyder at være europæer og samtidigt et moderne menneske. Alina og Czesław Centkiewicz’ andel i den tilsvarende proces, når de beskriver grønlændernes hverdag og kultur, kan man opfatte på samme måde. Man kommer til den konklusion, at grønlænderne bliver så vedholdende fremstillet som et primitivt folk, der sidder fast i en tidsløs fortid, er, fordi hvis de var nøjagtigt lige som os selv, ville de ikke længere være eksotiske og fascinerende for os. Og, som det bliver udtrykt i forordet til *Jagten på det eksotiske*, er det den selvsamme fascination af det fremmede og ukendte, der er underholdningsindustriens pengemaskine. (Christiansen et al. 2006: 6)

I ingen af de af mig analyserede værker findes der noget alternativ til den binære opposition og sort-hvide opfattelse af verden. De eksotiske eskimoer består i al fremtid som anderledes for de civiliserede hvide, eller de onde og grådige hvide adskiller sig fra det enkle og ærlige

liv som føres af arktiske indbyggere. I begge tilfælde forstærkes blot den vestlige observatørs egne overbevisninger, med hvilke han begiver sig på rejse.

Refleksion: skolebøger med en standard der lever op til den postmoderne virkelighed?

I *Grundlaget for det generelle uddannelsesprogram for folkeskolen* læser vi allerede i indledningen, at

Formålet med generel undervisning i folkeskolen er [...] hos eleverne at forme grundlaget for de betingelser, der gør at man er i stand til at fungere i den samtidige verden på en effektiv og ansvarlig måde¹⁰.

Det bør uden skygge af tvivl fastslås, at den måde, som Czesław og Alina Centkiewicz, der i Polen opfattes som ”eksperter i Arktis”, anvender til at introducere grønlanderne til polske børn som en troværdig skildring af de arktiske beboeres vanskelige liv, allerede var en konstrueret virkelighed på det tidspunkt, hvor Czesław Centkiewicz for første gang satte fod på de polare områder. Det er uforståeligt, af hvilken grund eleverne i den polske grundskole skal lære om de fundamentale og uoverstigelige forskelle, der adskiller dem fra såkaldte ”andre”, i stedet for at læse lekture, hvor de kan få mere at vide om Grønland og dets beboeres aktuelle situation, samt om de ligheder, der eksisterer mellem begge samfund – på trods af den enorme geografiske afstand. I stedet tilskyndes eleverne fra begyndelsen af deres uddannelse til at føle en uberettiget bedreværd i forhold til andre, talmæssigt mindste nationer. Efter min mening er det på høje tid at holde op med at anse Alina og Czesław Centkiewicz’ værker for sande, upartiske og realistiske reportager om de uciviliseredes hårde liv, om grønlandere der lever i overensstemmelse med naturens cyklus, vilde, som lever i snehytter, hvis daglige beklædning udgøres af skind og pels fra dyr, og hvis livret er – sæbe!

Anvendt litteratur:

Barry, Peter (1995): *Beginning Theory-An introduction to literary and cultural theory*. Manchester and New York: Manchester University Press.

Bjørst, Lill Rastad (2005): *En anden verden - forestillinger om inuit. Repræsentation og selv-repræsentation af inuit i nyere tid* (speciale, upubliceret), Syddansk Universitet.

Centkiewicz, Czesław (2008): *Anaruk chłopiec z Grenlandii*, Warszawa: Nasza Księgarnia.

---

¹⁰ <http://www.bip.men.gov.pl> se det Nationale Undervisningsministeriums Forordning af 23. december 2008 vedrørende programgrundlaget for forskoleundervisning samt generel undervisning i forskellige skoletyper. Bilag 2.

- Centkiewicz, Alina og Czesław (1985): *Odarpi syn Egigwy*, Warszawa: Czytelnik.
- Dybbroe, Susanne (1989): "Danske horisonter - og grønlandske: Advokaterne, eksperterne og den <<indfødte>> befolkning efter hjemmestyret", [i:] Høiris, Ole (red.), *Dansk mental geografi*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, s. 149-161.
- Fabian, Johannes (1983): *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*, New York: Columbia University Press.
- Fienup-Riordan, Ann (1990): *Eskimo essays: Yup'ik lives and how we see them*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- J.B. Friedman (1981): *The Monstrous Races In Medieval Art And Thought*, Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Høiris, Ole (1989): "Dansk antropologis vilde og eksotiske folk", [i:] Høiris, Ole (red.), *Dansk mental geografi*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, s. 50-73.
- Kleist Pedersen, Birgit (2003): "Filmens indtog i Grønland. Grønlands film og medier". *Kosmorama* nr 232, s. 7-31.
- Lubowicka, Agata (2011): "Anaruk i Odarpi – szlachetne dzikie dzieci w eskimoskim skansenie. Z problematyki egzotyzyzacji eskimoskiej w polskiej literaturze", [i:] Chojnacki, Hieronim, Kubka, Andrzej, Mrozek-Sadowska, Ewa, Sibińska, Maria (red.), *W Poszukiwaniu Tożsamości Skandynawskiej i Polskiej. Studia o Literaturze i Społeczeństwie*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s.98-115.
- Pagden, Anthony (1982) *The Fall of Natural Man. The American Indian and the Origins of Comparative Ethnology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Regener, Susanne (2005), "Det etnografiske vokskabinet. Konserverede eskimoansigter i de visuelle medier", [i:] *Kritik* nr 178, s. 45-53.
- Said, Edward W., (2002): *Orientalisme. Vestlige forestillinger om Orienten*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Svendsen, Erik (2006): "Danske kanonforfattere som eksotikjægere. En rar historie om Johannes V. Jensen og Martin Andersen Nexø", [i:] *Kult 3 Jagten på det eksotiske*, Roskilde, s. 23-35.
- Thisted, Kirsten (2006): "Eskimoeksotisme - et kritisk essay om repræsentationsanalyse", [i:] *Kult 3 Jagten på det eksotiske* (2006), Roskilde, s. 61-77.